

AÇ BARS HİKÂYESİNDE BÜTÜN, HEPSİ, TAM ANLAMLARINA GELEN KELİMELERİNİN EŞ ANLAMLILIK DİZİLİMİ

Melike UÇAR*

Özet: Bu çalışmada, Altun Yaruk Sudur'un 26. bölümünde yer alan Aç Bars hikâyesinde bulunan bazı kelimeler incelenmiştir. İncelenen kelimeler şunlardır: alku, barça, birtem, bütürü, çak, egsüksüz, imerigme, kalıstız, kamağ, kamağun, kop, soka, tetrü, tolp, tolu, tükel, tükellig, tüketi, tüpüre, tüzü, ugrayu, yumgı. Kelimelerinin hangi cümlede, kaç kere geçtiği, hangi anlamlarda kullanıldığı çalışmada gösterilmiş ve dışında yapılan bazı hatalar düzeltilmek suretiyle eş anlamlılık düzeyi tespit edilmeye çalışılmıştır. İncelenen 22 kelimenin eş anlamlılık düzeyi ve anlam farklılıkları verilmiş, ayrıca metin bağlamında bu kelimelerin geçtiği cümleler yeniden değerlendirilmiştir.

Bugün eş veya yakın anlamlı kelimelerin anlam dünyalarını tespit etmek için art zamanlı anlam bilimi çalışmalarına ihtiyaç duyulmaktadır. Bunun için de art zamanlı anlam bilimi çalışmalarında, özellikle sözcük anlam bilimi gibi konularda, anlam farklılıklarının tespiti için, incelenen kelimelerin yer aldığı bağlam göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca değişiklik gösteren farklı anlamların da kaydedilmesi gerekmektedir.

Anahtar kelimeler: Eski Uygurca, Aç Bars, anlam bilim, metin bağlamlı dizin, eş anlamlılık.

Synonymy Arrangement Of The Words; All, Whole, Complete In Aç Bars Story

Abstract: In this study, some words used in the 26th part of the section "Altun Yaruk Sudur" in "Aç Bars" story, are examined. The examined words are as follows: alku, barça, birtem, bütürü, çak, egsüksüz, imerigme, kalıstız, kamağ, kamağun, kop, soka, tetrü, tolp, tolu, tükel, tükellig, tüketi, tüpüre, tüzü, ugrayu, yumgı. The frequency of the words, their grammatical context and their meanings are shown in the study. Correcting several syntactic problems, their levels of synonymy are determined. Synonymy levels and semantic differences of 22 words examined are given, while the contexts in which they are used are evaluated again.

Today, to determine semantic aspects of the synonyms or homonyms, diachronic studies are needed. Hence, in the diachronic semantic studies, especially in lexical

* Arş. Gör., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, E-posta: ucarmelike85@gmail.com

semantics for determining semantic differences, contexts where the words are situated should also be considered. Besides, different meanings discovered are to be recorded.

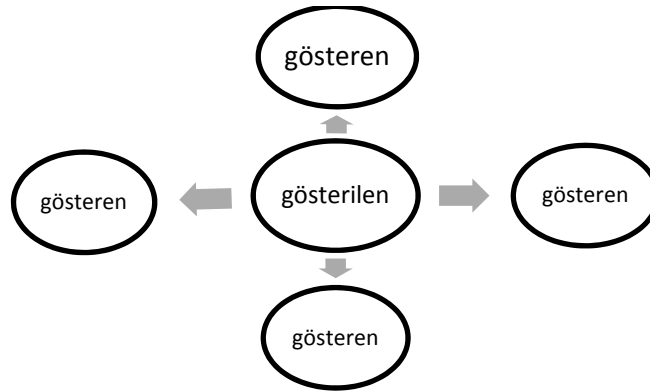
Keywords: *Old Uigur, Aç Bars, semantics, text contextual index, synonymy.*

Giriş

Eski Uygur metinlerinin Turfan, Hoço, Kızıl, Miran, Dunhuang ve çevresinde bulunmasından hemen sonra bu metinler üzerinde çalışmalar da başlamıştır. Prof. Dr. Mehmet Ölmez'in danışmanlığında Zemire Gulcalı tarafından 2013 yılında yüksek lisans tezi olarak çalışılmış olan Altun Yaruk Sudur'un 26. bölümünde yer alan Aç Bars hikâyesinin aslı Sanskritçe olup 8. yüzyılda Çinceye, 11. yüzyılda da Şingko Şeli Tutung tarafından Uygurcaya çevrilmiştir.

Aç Bars hikâyesinde *alku, barça, birtem, bütürü, çak, egsüksüz, imerigme, kalısız, kamag, kamagun, kop, soka, tetrü, tolp, tolu, tükel, tükellig, tüketi, tüpüre, tüzü, ugrayu, yumgı* kelimeleri "bütün, tam, tamamıyla, hepsi" anlamlarında olduğu dizinde kaydedilmiş ve bu anlamlar ile metnin çevirisi yapılmıştır. Yapılan incelemede *Aç Bars* hikâyesinin dizini genellikle sözlüklerde verilen anlamları aktardığı için, kelimelerin farklı bağlamlardaki anlamlarını tespit etmekte yetersiz kaldığı görülmektedir.

Sözcüklerin anlamları yoktur, kullanımları vardır. Bu sebeple konuşmada veya söylemde konuşucuya iletmeye çalışılan anlam sözcüğün aynı bağlam ve dizilimdeki diğer sözcüklerle kurmuş olduğu ilişkilere bağlı olarak anlam kazanır (Guiraud, 1984, s. 19). Dizinlerde bağlama göre değişiklik gösteren farklı anlamların kaydedilmesi gerektiği fikrinden yola çıkarak kelimelerin metinde hangi cümlede kaç kere geçtiği, bu kelimelerin hangi anlamda kullanıldığı gösterilerek dizinde yapılan bazı hatalarda düzeltilmek suretiyle kelimelerin eş anlamlılık düzeyi tespit edilmeye çalışılacaktır. Kelimelerde anlam aynılığını ifade etmek için eş anlamlılık terimi kullanılmaktadır. Eş anlamlılık, bir gösterilenin birden fazla gösteren ile ifade edildiği bir dizilimdir. Bu dizilim şemada şöyle gösterilebilir:

Dilbilimciler, anlam bakımından birbiriyle tamamen örtüşen kelimelerin eş zamanlı biçimde bulunmasının çok zor olduğu kanaatindedirler (Aksan, 2009). Anlamları aynı veya birbirine yakın olan veya iki ya da daha çok sayıda göstergenin aynı anlama gelme, ayrı göstergelerin aynı gösterilene belirtme özelliği gösteren kelimeler şeklinde de ifade imkânı bulan eş anlamlılık dilbilimi açısından incelendiğinde aslında anlamca birbirine tam anlamıyla denk düşen çok az kelime var olduğu görülür (Karaağaç, 2013, s. 373, 374; Korkmaz, 2010, s. 85; Hengirmen, 2009, s. 158; Vardar, 1998, s. 356). Tam anlamıyla birbirine denk gelen kelimeler çok nadirdir. Bu tarz kelimeler daha çok anlamca yakınlık gösterebilirler de mutlaka araya soyut, somut, canlı, cansız, nitelik, nicelik açısından bir farklılık gösterir. Bu yüzden anlamsal boyutta kesin örtüşen kelimeler yoktur. Her kelimenin anlamı veya anlamları, taşıdığı göstergeyle değil, içinde buldukları bağlantıların tümüyle tanımlanabilir ve açıklanabilir. Kelimelerin anlam düzeyinin metin bağlamından çıkarılması gerekmektedir (Sarica, 2005; Yaylagül, 2004). Kelimeler başlangıç itibarıyla aynı anlamı gösterebilirler bile zamanla kullanıldıkları yere göre farklı ve daha ayrıntılı bir anlam kazanabilirler. Bu sebeple her yerde eş görülen kelimeler birbirinin yerine kullanılmayabilir. Dil bir konvansiyondur. Bu sebeple eş anlamlısıyla yedeklenen kelime bazen yadırganabilir veya kabul görmeyebilir (Demirci, 2014, s. 203). Bu düşünceden yola çıkarak eş anlamlılık düzeyinde verilen bazı kelimeler dizilimde esasen eş anlamlı mıdır ve eş anlamlı olarak kabul edilen kelimeler birbirinin yerine kullanılabilir mi sorularına Aç Bars hikâyesindeki bütün, tam, hepsi anlamalarına gelen kelimeler üzerinden cevap vermeye çalışılacaktır:

❖ **alku, egsüksüz, kamag, tolu tükel, tükellig, tüzü tüketi**

1. ...**tolu tükel** bışrunmıklıg edgüg **egsüksüz** bütürgülük yüz buyanlık etigin etingülük **tolu tükel** bilge biligi tüpergülük **alku** burhanlar üze ögütmüş idok nomlug etözüg tanuklaguluk **kamag** beş azon tınlıglar oğlanın nom buşılıg meri üze meriletgülg... “Mükemmel, eğitim almalı ve iyiliği eksiksiz şekilde tamamlamalı. Bütün bilgililerin aslını araştırmalı; bütün Buddhaların övdüğü Kutsal dharma vücudunu tanıklamalı, bütün beş hayat canlılarının çocuklarını Dharma sadakasıyla sevindirmelidir.” (230-237)

2. ...ol yme maharate elig han ertirü ulug bay barımlıg tsarları ağılıgları ı tari ed tavar üze **tolu** alp atım süülüg küçire **tükellig**...”O, Maharatha hükümdar son derece zengin idi ambarları tahıl ve mal mülk ile dolu olup mükemmel bir kahraman ve nişancı askeri gücü vardı.” (61-65)

3. ...bodisatav tegin etözün buşi berip neteg kılmış işlerin eyin kezigçe **tüzü tüketi** ötündi...“Bodisattva prensin vücudunu feda ederek neler yaptığını sırasıyla tam olarak, mükemmel arz etti.” (458-460).

- Dizinde **tolu** kelimesinin *dolu*, *hep*, *bütün* anlamları verildiği hâlde, 7 yerde geçen bu kelimenin *hep* ve *bütün* anlamları tek başına tespit edilememektedir. Ayrıca **tolu tükel** şeklinde ikileme olarak kullanılan bu yapı, *tam*, *muhteşem* anlamına gelmiş

olup, *tolu* kelimesinin geçtiği diğer 6 yerde de sadece *dolu* anlamında kullanıldığı görülmektedir.

- Yapılan inceleme neticesinde *tükel* yapısının kelime anlamının *mükemmel*, *tam* olduğu tespit edilmektedir. *Tükel* daha çok Buddhaların özelliklerini ifade etmede kullanılır. *tükel bilge bilig* “tam bilgi, muhteşem bilgi”, *tolu tükel*: Çin. 圓滿 *yuánmǎn*, İng. “to complete”, *tolu tükel bilge bilig* : Çin. 微妙法, *wéimiào fǎ*, İng. “marvelous dharma”, Çin. 一切智 *yī iè zhì*, Skr. *sarvajña* “Buddha bilgisi, muhteşem bilgi, her şeyi bilme” anlamlarına gelen terim, *sarva* “tam, bütün” sözü ile *jña* “bilgi” sözünden oluşmaktadır (SH 2b). *Sarvajña*, “Buddha alanına girdiği zaman Śākyamuni’nin muhteşem bilgisi”ni ifade eder (SH 468a) (Tokyürek, 2011, s. 247). Cümlesinde de görüldüğü gibi üstün, muhteşem bilgilere ancak Buddha aracılığıyla ulaşılmaktadır. Bu sebeple diğer “bütün, tam” anlamlarına gelen kelimelerden farklı olarak *tükel* kelimesinin ayrı bir yerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. *tolu tükel* yapısı madde başına *mükemmel*, *tam* şeklinde dizine eklenmesi gerekmektedir.
- *Alku* kelimesi Çin. 一切諸佛 *yīqiè zhū fú*, Skr. *sarvabuddha*, İng. “all” şeklindedir. Metinde *bütün* anlamında kullanılmaktadır. Fakat diğer kelimelerden farklı olarak burada *alku alku* şeklinde Çince metinde 一切 *yīqiè* ve 諸 *zhū* iki kere yazılmasıdır. Bu durumda *alku* kelimesinde pekiştirme anlamı söz konusudur denilebilir.
- *Tükellig* kelimesi için dizinde *tamam*, *dolu*, *eksiksiz* anlamları verilmiştir. Metinde sadece bir yerde geçen bu kelimenin metin bağlamında “mükemmelliği, eksiksiz olmayı” ifade etmektedir. Ayrıca dizinde *tüzü* kelimesi ayrı bir madde başı olarak *bütün*, *hep*, *tamamıyla* anlamları verildiği hâlde bu kelime, *tüzü tüketi* şeklinde ikileme olarak dizinde verilip *tam* olarak, *mükemmel* şeklinde de anlamlandırılması gerekmektedir.
- *Egsüksüz* kelimesinin metinde “eksiksiz” olan “tam” anlamında kullanılmıştır. Burada Buddhaların mükemmelliği söz konusu olduğu için eksiksiz olan bilgi ve eğitimden bahsedilmektedir. Dizinde bütün anlamının da verildiği bu kelimenin bütün anlamıyla bir ilgisinin olmadığı görülmektedir. Dizinde *egsüksüz* kelimesinin *kâmil* anlamı da verildiği hâlde sadece bir yerde geçen kelimenin bu anlamı tespit edilememektedir.

❖ **kamagun, kamag, kamagun yumgı, yumgı, imerigme**

4. ...tözünüm a sen ner busma busrulma, men amtı **kamagun** ünüp amrak ögüklerimin tileyin barın yokın bileyin tıp...“Ey azizim! Sen hiç üzülme, ben şimdi hepsiyle beraber çıkıp sevgili çocuklarımı arayayım, varlığını yokluğunu bileyim, deyip.” (409-412)

5. ...**kamag** kurtlarınr koruzlarınr terginini kannır yirirnin ornagı siririn tamırın yörgelmiş süröklr ulagı üze tutuşmış...“Bütün böceklerin yığıldığı, kanın irinin toplandığı yeri, damarlarla sarılmış kemikler ile bağlanmış.” (219-222)

6. ...ey eçilerim a, biz **kamagun** amtı isig özümüke etözümüzke ertirü ilinmiş yapşınmış biz...“Ey ağabeylerim! Biz hepimiz şimdi canımıza, vücudumuza son derece bağlanmışız.” (152-155)

7. ...burhan kutın tileyür men kim **kamag** bilgilerke sevgülük taplaguluk...“ Buda kutsiyeti bütün bilginlerce sevilen, seçilendir.” (258-260)

8. ...üç ögüklerim birgerü, tapıgçıları birle **kamagun yumgı** bartılar arıgka, ilinçü meri kılğalı, **kamagta** kiçigi sever amrak, ogulum yalaruz kalıp kelmeser, bolmış bolgay oğgurak, adırılğuluk alp ada tep onçulayı siriledi... “Üç yavrum, hizmetçilerle birlikte hepsi beraber ormana gittiler eğlenmek için, hepsinin küçüğü, sevgili oğlum yalnız kalıp gelmezse, mutlaka olacak ayrılık tehlikesi, diye böylece feryat etti.” (435-440)

9. ...ketermeyük yeviglig tizikligin **kamag** begler birle **yumgı** bodisatnır kalmış şarırın evdidiler...“Ziyetlerini çıkarmadan dizilen bütün beyler ile hepsi Bodhisattva'nın geri kalmış kemiklerini topladılar.” (519-522)

10. ...terkin buyrukları inançları birle **yumgı** balıktın taşgaru ünüp öri öri yadılıp... “Derhâl kumandanları ile birlikte hepsi şehirden dışarıya çıkıp her tarafa dağılıp.” (412-414)

- **Kamag** kelimesi kamag [beş azun] tınlıglar: Çin. 一切衆生 *yīqiè zhòngshēng*, İng. “all sentient beings”, Çin. 一切衆生 *yīqiè zhòngshēng*, İng. “all sentient beings” Çin. 一切 *yīqiè*, Skr. *sarva*, İng. “all, the whole” şeklinde ifade edilmektedir. Çince metinde 一切 *yīqiè*, yine “bütün” anlamında kullanılır ve ikinci bir “bütün” sözü kullanılmaz. Dolayısıyla burada pekiştirme söz konusu değildir. Böylece *alku* sözü daha kapsamlı ifadeyi karşılarken *kamag* sözü daha dar anlamda kullanılmış olabilir. Bir sözcüğün anlam alanını incelenmesinde bu sözcüğün bütün kullanımlarını incelemek gerekir. (Kıran, 1986: 203, 204). Metinde *tolu tükel*, *alku*, *kamag* kelimelerinin sadece canlılardan önce kullanılmış olduğu görülmektedir.
- **Kamagun yumgı** ifadesi metinde ikileme olarak kullanılmıştır. **Kamagun yumgı**: Çin. 并 *bìng* İng. “to put together (ping)” **Yumgı bodisatavlar**: Çin. 共收 *gòng shōu*, İng. “in common with (gòng), to collect (shōu)”, **Yumgı** kelimesinin Çince ve İngilizce anlamlarından da yola çıkarak diyebiliriz ki bu kelime birliktelik ifade etmektedir.

11...köni nomça töröçe başladaçı **imerigme kamag** bodunun karasın aşmış üklitmiş **koptın** sırar yağısız yavlıksız erti...“Doğru kanun ve öğretiler ihsan edilen halkına önderlik edip, çevresindeki bütün halkını çoğaltmış, her tarafı düşmandan arındırmış idi.” (67-70)

- **İmerigme kamag**: Çin. 施化 *shī huà*, İng. “to bestow the teachings (shīhuà)”. Dizinde *imerigme* kelimesine bütün, hep, hepsi, etraftaki, çevredeki anlamları verildiği hâlde bu kelime, sadece *etrafdaki*, *çevredeki* anlamında kullanılmıştır.

Ayrıca metinde *imerigme kamag* (s.68) şeklinde ikileme olduğu kaydedildiği hâlde bu anlam metinde tespit edilememektedir. *Kop* kelimesinin de kavram alanındaki bütüncül yapı söz konusudur. Somut ama cansız durumlar için kullanım alanı vardır. Kelimeyi *her taraf, her yan* olarak anlamlandırmak mümkündür.

❖ **barça, bütürü, kalısız**

12. ...apam birök bo etözümün titser men ötrü ülgüsüz sansız mün kadaglarıg kartıg bezig yiririg kanıg igig agrıgıg korkıncıg ayıncıg **barçanı** titmiş ıdalamış bolur...“Eğer (şimdi) bu vücudumu feda edersem, sonra sayısız günahları, çıbanı, irini, kanı, hastalığı, korkuyu hepsini terk etmiş olurum.” (211-215)

13. ...bulur yırak **barça bütürü** karardı; kara tuman üze ürtüldü...“Bütün etraf tamamıyla karardı, kara dumanla örtüldü.” (286-287)

14. ötrü ol kanıg yalgayı etin **barça** yep koödi...“Sonra o kanı yalayıp etinin hepsini yiyip bitirdi.” (311-312)

15. ...yagız yer **bütürü** tepreyür ügüzler taglar birle **kalısız** bulur yırak kararıp, ölez boltı...“Kara toprak bütünüyle titriyor, ırmaklar dağlar ile her taraf kararıp ışksız oldu.” (316-318)

- Metinden alınan her iki cümlede *barça* ve *bütürü* kelimeleri incelendiğinde *barça bütürü* ifadesinin ikileme olarak kullanıldığı görülmektedir. **barça**: Çin. 皆 *Jiē*, İng. “all”; **bütürü**: Çin. 皆 *Jiē*, İng. “all”, şeklindedir. Burada kelimenin daha çok somut ama cansız varlıklar için kullanıldığı tespit edilmektedir. Her iki kelimenin kavram alanları birebir örtüşmektedir. Yalnız dilin başlangıcında bir kavramı bir ses birleşimi ile karşıladığı, tıpatıp aynı anlama gelen iki ögenin bulunamayacağı akla yatkın bir görüştür (Aksan, 1994: 56). Eş anlamlı görülen kelimeler arasında bazen büyük bazen oldukça küçük anlam farklılıkları vardır. Bu bakımdan kelimeleri yakın anlamlı olarak kabul etmek daha doğrudur. **kalısız** kelimesi ise Çin. 諸 *Zhū* İng. “the diverse kinds, many, the many, all, every; on, at, in regard to; a final interrogative particle, also a rhythmic ending; used for” *sarva* şeklinde tanımlanmaktadır. Burada *kalısız* kelimesinin de kavram alanının somut ve cansız varlıklar olduğunu söylemek mümkündür. Yalnız kelime *bütün, hep* şeklinde değil *bütün, her* şeklinde anlamlandırılmalı ve dizine bu şekilde eklenmelidir.

❖ **birtem**

16. ...nirvanıg tilegülük busuş sakınç emgek tolgalık **birtem** tarkarguluk...“Nirvana’yı istemeli; keder, düşünce ve eziyeti sonsuza kadar uzaklaştırmalı.” (226-227)

- **birtem**: Çin. 永 *yǒng*, İng. “forever” şeklinde anlamlandırılan kelime dizinde *tamamen, birden, büsbütün, uzun müddet* anlamları verildiği hâlde kelimenin sadece sonsuza kadar, uzun müddet anlamı bulunmaktadır. Böylelikle anlamlandırma hatası söz konusu olan kelime, metin bağlamında *bütün, hep, tamamıyla*

anlamlarına gelen kelimelerin eş anlamlılık dizilimi konusunun dışında yer almaktadır.

❖ **çak, amtı, ugrayu, soka**

17. ...**çak** amtı mara **ugrayu** etözümün isig özümün titgülük ıdalaguluk üø kolu **soka** kelti... “İşte şimdi tam o an bütün vücudumu, hayatımı adayacak zaman çıka geldi.” (184-186)

18. ...kim erti erki ölürdeçi, ögükk(i)yem **çak** seni, tegürdeçi monı teg...“Kim idi o acaba öldüren sevgili yavrum seni, veren bunun gibi...” (501-503)

- Metinde *çak* kelimesi kuvvetlendirme işlevinde kullanılan bir kelimedir. Dizinde *doğru olarak, tam, tamamıyla* anlamları verildiği hâlde kelimenin bu anlamları taşımadığı tespit edilmiştir. **çak amtı**: Çin. 爾時 *Ēr shí*, İng. “at that time” şeklinde ifade edilen kelime dizine *çak amtı* şeklinde madde başı olarak verilmelidir.
- **Soka** kelimesi de **üđ kolu soka**: Çin. 今正是時 *Jīn zhèng shì shí*, İng. “now is the right time” şekline tanımlanmaktadır. Dizinde *soka* kelimesi *mutlak, kesin; tamamıyla, özellikle* anlamlarıyla kullanıldığı hâlde metinde sadece bir yerde geçen bu kelime, *çak* kelimesi gibi kuvvetlendirme, pekiştirme anlamını katmış *işte tam o (an)* şeklinde bir anlatım düzeyi sunmaktadır. Ayrıca dizine *üđ kolu soka* şeklinde madde başı olarak eklenmelidir. **Ugrayu** kelimesi metinde somut ve canlılığı ifade etmektedir. Ayrıca kelimedede bedeninin ve hayatın bütününe ifade etmek adına genel bir kavram alanı söz konusudur.

❖ **tolp**

19. ...men amtı **tolp** sansartaki tınlıklar için üzeliksi üsdünki yeg burhan kutı küsüşin teprençsiz yayılmaksız ulug yarlıkançuçı körül turgurup bo menir sever amrak etözümün titer men ıdlayur men buzulmaksız... “Ben şimdi bütün dünyadaki canlılar için en üstteki mükemmel Budalık arzusuyla, tereddütsüz büyük bir merhametle bu benim sevdiğim vücudumu terk ederim, bozulmaz.” (253-259)

20. ...**tolp** etözüm titreyür ençimidi belgürmez...“İstirapla; bütün vücudum titriyor, huzurum hiç kalmadı.” (379-780)

- **Tolp**: Çin. 遍 *biàn*, İng. “everywhere (biàn)”, **tolp etöz** Çin. 身 *Shēn*, İng. “body (shēn)” Çincesi ve İngilizcesi kaydedilen bu kelimenin canlı ve somut varlıklar için daha çok kullanıldığı görülmektedir. *Her yer, her taraf* şeklinde de anlamlandırılabilen bu kelime dizinde *bütün, hep* anlamlarının olduğu kaydedilmiştir. Yalnız *her taraf, her yerde* şeklinde anlam alanına sahip bu kelime kavram alanı olarak *tamamı, hepsi* anlamını karşılamaktadır. Hep ifadesine de karşılık gelen bu kelime dizinde doğru anlamlandırılmıştır.

❖ **tetrü**

21. ...oların arasında ağılatı takı mahasatve teğın ol barsnır açın torokın emgekin tolgakın **tetrü** körüp tegre tegzinip közin idi andıran keterü umatın ür keç **tetrü** körü turup ötrü... “Fakat onların arasında özellikle de Mahasattva prens o kaplanın açlığını, zayıflığını, eziyetini tam olarak izleyip, etrafında dönüp dolaşıp gözünü ondan hiç ayırmadan uzun süre dikkatlice bakıp durup.” (177-181)

- **Tetrü:** Çin. 不暫移 *bù zàn yí* (sabit, hareketsiz), Çin. 不 *Bù*, İng. “not (bù)”, Çin. 暫 *Zàn*, İng. “momentarily (zhàn)”, Çin. 移 *yí*, İng. “to move (yí)”. **Ür keç tetrü körü turup** ifadesinin uzun süre dikkatlice bakıp şeklinde çevrildiğini görmekteyiz. Kelimenin kavram alanında bir zaman ifadesi yer almaktadır. Bu zaman ifadesinde daimilik söz konusudur.

❖ **tüpüre**

22. ...iki emiğim birgerü, **tüpüre** bıçılır tüşedim...“İki mememin birden tamamen kesildiğini gördüm.” (507-508)

23. ...emiği **tüpüre** bıçılır bolur... “Memesi tamamen biçiliyor.” (364)

- **Tüpüre** kelimesinin dizinde *tamamen* anlamı verildiği hâlde metin derinden, dibinden anlamları verilerek çevrilmiştir. Bizce kelimenin geçtiği cümlenin “tamamen” kelimesiyle anlamlandırılması daha doğrudur. **Tüpüre:** Çin. 被 *Bèi*, İng. “to incur” “uğramak, rüzgar etkisiyle savrulmak” şeklinde karşılık bulan kelimenin metin bağlamında böyle bir anlamı yoktur.

Sonuç

Eş anlamlı kelimeler arasında anlam nüansı oluştuğunun, yüzde yüz eş anlamlılık olayının mümkün olmadığını görüldüğü çalışmadan şu sonuçları elde etmek mümkündür.

1. Sözcükler, bir dilsel bağlamda dizisel ve dizimsel olmak üzere iki tür ilişkiye girer. Bu ilişki semantik düzlemde ilerler. Semantik düzlemde ilerleyen bu kelimeler veya kavramlar arasında her zaman aynı derecede semantik örtüşme olmak zorunda değildir. Bazen yüksek bazen de düşük derecede uyuşma söz konusudur. Bu uyuşma veya ayrışmayı semantik düzlemde kesin çizgilerle ayırmak oldukça zordur.

2. Eş anlamlılık sorunu ele alınırken kelimelerin yer aldığı bağlama göre anlam kazandığını ve eş anlamlı olup olmadığını tartışıldığı kelimelerin buldukları bağlam ile anlamlandırıldığını unutmamak gerekir. Aç Bars hikâyesinde de “bütün, tam, tamamıyla” anlamlarına gelen kelimelerin semantik düzlemde ne kadar örtüştüğü tartışılmıştır. Bu kelimelerin anlamlarında bazı farklılıkların bulunduğu, her ne kadar eş anlamlı olsalar da *soyut* ve *somut*, *nesnel* ve *öznel* düzeyde birbirinden ayrıldıkları tespit edilmiştir. Hiç bir sözcük teorik olarak bütün

AAÇ BARS HİKÂYESİNDE BÜTÜN, HEPSİ, TAM ANLAMLARINA GELEN KELİMELEİNİN EŞ ANLAMLILIK DİZİLİMİ

anlamı bir anda bünyesinde barındırmaz. Bir sözcüğün kaç bağlamı varsa o kadar da anlamı vardır.

3. İncelenen kelimelerin eş anlamlılık düzeyi ve anlam farklılıkları verilmiş, bu bağlamda bu kelimelerin geçtiği cümleler yeniden değerlendirilmiştir. Bugün eş veya yakın anlamlı kelimelerin anlam dünyalarını tespit etmek için art zamanlı anlam bilimi çalışmalarına ihtiyaç vardır. Art zamanlı anlam bilim çalışmalarında özellikle sözcük anlam bilimi gibi konularda anlam farklarının tespiti için, incelenen kelimelerin geçtiği bağlamın göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

4. Aç Bars hikâyesinin dizini genellikle sözlüklerde verilen anlamı aktardığı için, kelimelerin farklı bağlamdaki anlamlarını tespit etmekte yetersiz kalmıştır. Dizinlerde bağlama göre değişiklik gösteren farklı anlamların kaydedilmesi şart görünmektedir.

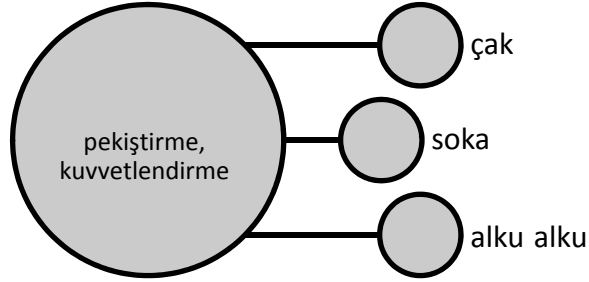
Dizinde verilen anlam ile metin bağlamında tespit edilen anlam ve incelenen kelimelerin metinde kaç kere geçtiği tablo hâlinde şu şekilde gösterilebilir:

Kelimeler	Dizinde verilen anlamlar	Tespit edilen anlamlar	Kullanılma sayısı
alku	bütün, hep, hepsi	bütün, pekiştirme görevi de bulunmaktadır.	1
barça	bütün, hepsi, bütünüyle, büsbütün	bütün	3
birtem	tamamen, birde, büsbütün, uzun müddet	sonsuz kadar	2
bütürü	tamamıyla	barça bütürü: tamamıyla	2
çak	doğru olarak, tamamıyla, tam	kuvvetlendirme görevindedir.	2
egsüksüz	eksiksiz, tam, mükemmel, kâmil	tam, eksiksiz	1
imerigme	bütün, hep, hepsi, etraftaki, çevredeki	etaftaki, çevredeki	1
kahsız	bütün, hep	bütün, her	1
kamag	tamamı, hepsi, bütün, hep, toplam	bütün	6
kamagun	bütün, hep, toplam, hep birlikte	bütün	3
kop	bütün, hep, bütünüyle, her türlü	her taraf, her yan	1
soka	mutlak, kesin, tamamıyla, özellikle	kuvvetlendirme görevindedir.	1

tetrü	tam, dikkatli	sabit, hareketsiz	2
tolp	bütün, hep	her taraf, her yer	2
tolu	dolu, hep, bütün	tolu tükel: tamamıyla	7
tükel	tamamen, büsbütün, tam, tamam	mükemmel, tam	2
tükellig	tamam, dolu, eksiksiz	mükemmel, tam	1
tüketi	bütünüyle, tamamen, hep, hepsi	mükemmel, tam	1
tüpüre	Tamamen	tamamen	2
tüzü	bütün, hep, tamamıyla	tüzü tüketi: tam olarak, mükemmel	1
ugrayu	tamamen, tam olarak	bütün	1
yumgı	büsbütün, bütün, hep, hepsi	birlikte	3

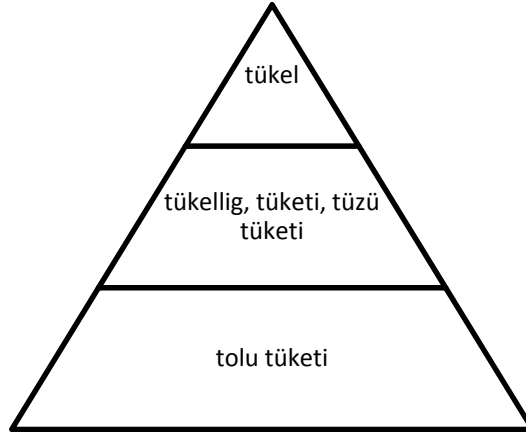
Metinde geçen bazı kelimeleri somutlaştırarak tablo halinde göstermek mümkündür.

Tablo 1: Pekiştirme ifade eden yapıların eş anlamlılık düzlemindeki gösterimi:

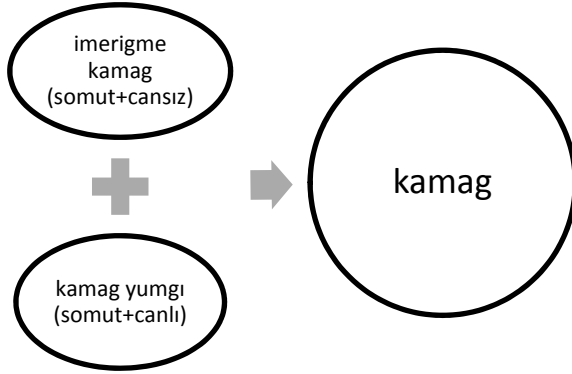

AÇ BARS HİKÂYESİNDE *BÜTÜN*, *HEPSİ*, *TAM* ANLAMLARINA GELEN KELİMELERİNİN EŞ ANLAMLILIK DİZİLİMİ

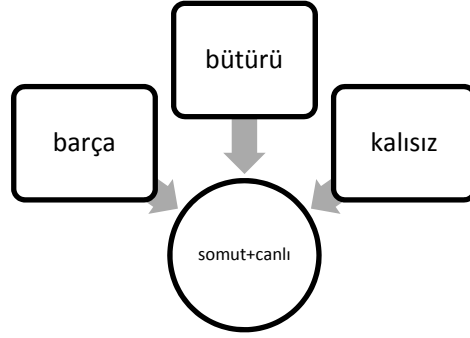
Tablo 2: Metinde sadece mükemmelliği ifade eden ve Buddhalara has kullanımı olan kelimelerin gösterimi:

Tablo 3: Metinde hem somut hem soyut hem canlı hem cansız ifadeyi barındıran *kamag* kelimesinin birlikte kullanıldığı diğer yapılarla olan ilişkisinin gösterimi:

Tablo 4: Eş anlamlılık düzleminde birbirinin yerine de kullanılabilen temelde aynı kavramı barındıran kelimelerin gösterimi:

Kaynaklar

- AKSAN, Doğan (1994). "Eş Anlamlılık Sorunu ve Türk Yazı Dilinin Eskiliğinde Eş anlamlılardan Yararlanma", *Tömer Dil Dergisi Doğan Aksan Özel Sayısı*, S.16, Şubat, Ankara.
- AKSAN, Doğan (2009). *Anlambilim (Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi)*. 4. baskı, Ankara: Engin Yyanevi.
- DEMİRCİ, Kerim (2014). *Türkoloji İçin Dilbilim Konular Kavramlar Teoriler*, Ankara: Anı Yay.
- GUIRAUD, Pierre (1984). *Anlambilim*, (çev. Berke Vardar). Ankara: Kuzey Yay.
- GULCALI, Zemire (2013). *Eski Uygurca Altun Yaruk Sudur'dan "Aç Bars" Hikâyesi*, Ankara: TDK Yay.
- KARAAĞAÇ, Günay (2013). *Dilbilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- KIRAN, Zeynel (1986). *Dilbilim Akımları*, Ankara: Orun Dizgievi.
- KORKMAZ, Zeynep (2010). *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: TDK Yay.
- HENGİRMEN, Mehmet (2009). *Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Engin Yay.
- SARICA, Mustafa (2005). *Yeni Dilbilim Işığında Sözlü Dil Yapısı*, İstanbul: Multilingual Yay.
- TOKYÜREK, Hacer (2011). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri: Yayımlanmamış Doktora Tezi.
- VARDAR, Berke (1998). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: ABC Yay.
- YAYLAGÜL, Özen (2004). "Türk Dilinde Çok Anlamlılık ve Nedenleri", *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, 20-26 Eylül, (s. 3175-3186). Ankara: TDK Yay.
- <http://www.msxlabs.org/forum/soru-cevap/332169-ogut-nedir-ne-anlama-gelir.html> (2015)
- <http://21dzk.i.u-tokyo.ac.jp/SAT/ddb-bdk-sat2.php?lang=en> (2015)

Kısaltmalar

Çin.: Çince

İng.: İngilizce

SH: Soothill, William Edward ve Lewis Hadout, A Dictionary OF Chinese Buddhist Terms, London, 1937.

Skr.: Sanskritçe